

Helyszínek és képi motívumok – Barátságok és megőrzött ízek – Rippl-Rónai József franciaországi éveiből

PLESZNIVY EDIT

Sokszínű szakmai hatások helyszíneként és őszinte barátságok bölcsőjeként, Franciaország kitüntetett szerephez jutott Rippl-Rónai József életében. Művészézésének helyszínén – ahová hazatelepülése után is többször visszalátogatott – több mint egy évtizedet élt. Az 1914-ben tett, megpróbáltatásokkal terhes, utolsó utazás sem tudta végleg elszakítani kötődéseit. *Emlékezéseiben* Franciaországot, mint örömeinek és szenvedéseinek földjét idézte.

Az „*artisztikus... csin és rend*” – ahogy Bernáth Aurél jellemzi Rippl-Rónai megjelenését – még a franciaországi évek alatt formálta egyedivé a festő alakját. (1–2. kép) A nagy gonddal és némi keresettséggel alakított küllemével, később nem kis feltűnést keltett Kaposvár és Pest utcáin: „...*talpig szürkében szeretett mutatkozni. Szürke volt a ruhája, szokatlanul széles karimájú kalapja, nyakkendője és kesztyűje... Egész megjelenése választékos és kiszámított volt. Ahogyan művészetéből párizsi illat áradt, fellépésében is volt valami párizsias*” – idézi elénk barátját Petrovics Elek.

1. kép: Rippl-Rónai József 1918 körül

„*A francia légkört – melyben Párizsban évekig élt – szívesen érezte a Róma-hegyen, úgy az életvitel dolgában, mint a közvetlen érintkezésben. Felesége és fogadott lánya, Anella, francia származású lévén, a beszéd is gyakran franciára csapott át. Így az étrend is: a honi nehézkes és a francia könnyed, fugális irányok, küzdöttek egymással.*” – jeleníti meg Bernáth Aurél azt a különös, két ország kultúrájából is táplálkozó atmoszférát, mely a festő személyét és otthonát övezte.

Az életút kronológiáját követve, azokat a franciaországi helyszíneket keressük most fel, melyeken Rippl-Rónai képeinek ihlető motívumaira lelhetünk. Művészetének árnyaltabb megközelítéséhez, jelen esetben nem a stílári hatásokat, hanem a földrajzi pontokat, eleményeket és baráti kötődéseket hívjuk segítségül.

Rippl-Rónai 1890-ben Párizs külvárosában, Neuillyben bérelt házat a Rue de Villiers 65.-ben. Itt él a század végéig élettársával, Lazarine Baudrionnal és skót festőbarátjával, Knowles-szal. Ripplék egykori lakhelyét ma már hiába keressük. Édesanyjának írott leveleiből mégis feltárul előttünk párizsi otthonuk képe: „*A ház, melyben laktunk, a legrégebbek közül való, bejárata ódon, kapui rácsosak. Első látásra is, noha elhanyagolt állapotban van, úri dolognak látszik (...)* Van itt négy török szőnyeg az asztal alatt és egy nagy tükör a kandallón ismét több fehér virágvázával és fehér gyertyatartókkal, amelyeken színes ernyő van (...).” (3–4. kép)

A festő, annak idején e környéken talált rá, „fekete” korszaka egyik főművének, a *Kuglizók*-nak témájára. (5. kép) A francia parkokban ma is gyakran látni, társaságba verődött férfiakat, amint a helyi golyójátékot, a petan-t játsszák. „...*ez a jellegzetes mozgás, úgy az egyes alakoké, mint az összes alakok tömegmozgása, festői szempontból nagyon érdekelt*” –, olvasható a *Rippl-Rónai József Emlékezései* lapjain.

Ugyancsak a francia utcaképet teszi egyedivé ma is a carousel – a körhinta –, mely a századfordulótól egészen napjainkig sajátos dísz maradt e vidéknek. A művész festményén, rajzain és csempeképén is visszaköszön e kedvelt látványosság.

Rippl-Rónai bemutatkozó tárlatára Párizsban, az osztrák-magyar nagykövetség, a Palais Galliera kerti pavilonjában került sor. „*1892. március havában már első kollektív kiállításomat rendeztem a párizsi Rue Babylonban (...)* A pavilon maga is a legszebb, legkettebb épület a maga nemében... *kandallókkal, tükrökkel, a delikát zöld és fehér falburkolat színeiből kiinduló harmóniájával – ízléses. Kis Trianonnak neveztük el mi művészek.*”

Ezt követően, egy-egy csoportos bemutatóhoz kapcsolódva csak néhány művével szerepelt, majd 1897-ben Siegfried Bing műkereskedőtől lehetőséget kapott

arra, hogy az Art Nouveauban megrendezze önálló kiállítását. A magyar festő és a francia műpártoló kapcsolata nem volt előzmény nélküli, ugyanis Rippl, Bing megbízására készítette el, még 1895-ben *Les Vierges* című litográfia-sorozatát. Bing szecessziós palotája a modern iparművészet fellegvára volt, helyiségeit a Nabis művészcsoporthoz tagja tervezték. „*A szobák csupa betegszínű és túlvilági rajzú virágos kárpitokkal vannak bevonva, ilyenek a bútorok is... Egy-egy szekrény tetején, vagy egy fauteuil párnáin, sőt a padlón is most: Rónai képek láthatók*”- tudósított Szikszay Ferenc a kiállításról. Az Art Nouveau palotája sajnos elpusztult, építészeti részleteit, belső interieurjeit csak archív felvételek őrzik.

Az 1890-es évek végétől Rippl-Rónait egyre inkább foglalkoztatta a hazatelepülés gondolata; lelkében mindig is munkálkodott a honvágy és az otthoni megméretetés igénye. Franciaországi éveit záróakkordjaként, 1899-ben, néhány hónapot Aristide Maillol szülőhelyén, Banyuls-sur-Merben töltött. (6. kép) A városka a spanyol határhoz közel, a Földközi-tenger partján fekszik, a Pireneusok karéjától övezve. Az öböl fölé magasodó óvárosi rész meredek utcáskái, hófehér falú, vörös cserepes házai, ma is őrzik a több száz éves halászfalu hangulatát. (7–9. kép)

A két barát, piktor-szerszámokkal megpakolva járta be a vidéket és kutatott a megfestésre érdemes témák után. A mediterrán táj élménye új korszakot hívott életre Rippl-Rónai művészetében: képein a tér kinyílt és kiszínesedő palettával, tájképek tucatjait vetette vászonra. (10–13. kép) A tenger, a meredek sziklafalak, az ősz színeiben pompázó hegyek, a szőlősdombok és az olajfaligetek addig ismeretlen festői problémákkal szembesítették: „*Dolgozom eleget – Többször teszünk kirándulásokat a hegyekbe. Mondhatom, végtelen szép tájak – az ember amidőn bele akarna kapni, hogy megörökítsen valamiit, a legnagyobb zavarba jön, mert olyan tömegesen kínálkozik a sok szép motívum. Rendkívül tipikus szín itt a sárga szín. Minden aranyban fürdik.*” – írja az otthoniaknak.

Maillolék otthona, a „*maison rose*” nappalijából kijárat nyílt a dús vegetációjú kertre és ide nyúlt ki az a kő mellvédes terasz is, melyen Rippl-Rónai, barátja arc-képét, a Musée d'Orsay tulajdonában lévő, *Maillol portrét* megfestette.

A Banyuls-sur-Merben készült festmények helyszíneinek azonosítása révén, egy hibás címadásra derült fény. A kaposvári múzeum tulajdonában lévő, évtizedek óta *Maillol háza*-ként szereplő festmény nem a szobrászbarát házát ábrázolja (14–15. kép). A korábban *Falu háza* illetve *Maillol háza* címen jelölt olajkép egy véletlen elírás folytán, később lett átkeresztelve. Az ábrázolt, XIX. századi épület, mely napjainkban is megőrizte osztozt színezését, zöld zsalugátereit és ovális, homlokzati nyílásait, a banyulsi vasútállomáshoz közel található. E környék lehetett Rippl motívumkereső körútjainak egyik állomása, ugyanis az ittlévő temetőben található az az a vidékre jellemző családi kripták, melyek a festőt is megihlették. (16–17. kép)

A hazai nagyközönség a Merkur-palota 1902-es kiállításán, a „*Pyrenei képek*” csoportjában ismerhette meg a Dél Franciaországban született műveket.

Rippl-Rónai a század elején hazatelepült Magyarországra és 1902-ig Ödön öccsénél, Somodoraszalón lakott, majd Kaposvár lett ismét – immár haláláig – otthona.

Nagysikerű, 1906-os Könyves Kálmán Szalonbéli kiállítását követően végre házasságot kötött francia élet-társával, Lazarinnal, a – Bernáth Aurél jellemezte – „*zord fejű asszonnyal*”, kinek „*kemény vonásaiból pillanatokig még a francia jakobinusnőt*” is kiérezni.

Rippl szakmai elismerését és anyagi jólétét hozó, keresettségét jelzi, hogy Budapesten a Kelenhegyi úti műteremházban atelier-t bérel, majd 1908-ban Kaposvárra, a Róma-dombon villát vásárol, mely termékeny éveinek kitüntetett színtere lett.

1910-ben rokoni kötelezettségek miatt, feleségével ismét Franciaországba utaznak, hogy Lazarine elhunyt húgának kislányát, Anellát fogadják magukhoz. Párizsban a Boulevard Montparnasson szállnak meg, abban a negyedben, melyben a világ minden tájáról idesereglett irodalmárok és képzőművészek éltek. E párizsi utazás emlékeit, tájképi impresszióit néhány vibráló feltételező, kukoricás stílusú remekmű őrzi: *Boulevard Montparnasse*. (18–19. kép)

Ott tartózkodásuk alatt Rippl kiállításokat és magángalériákat látogatva tájékozódott a legfrissebb művészeti irányzatokról és régi barátait: Vuillard-t, Bonnard-t, Sérusier-t, Thadée Natansont, Denis-t is felkereste – jó néhányuk portróját, még az 1890-es években elkészítette –. A programból nem maradtak ki a kedvelt mulató helyek sem: „*Most, hogy feleségemmel Párizsban időztünk, mi is minden pénteken Vuillard-hoz voltunk hivatalosak... Itt találtam az összes ismerősöket (...)* Diner után el a Moulin de la Galette-be, onnan az összes tivornya – helyekre... (20–21. kép) (...) Egy régi-es, ódon, de rendkívül szépen szituált helyen lakik Maurice Denis. Klastromszerű épület ez, vasrácsos ajtóval, régies, lépcsős bejárattal. Valami olaszos levegőt éreztünk... Szinte religiózus a hangulat..”

Denis háza, mely érintetlen formában ma is őriz mediterrán hangulatát, a Párizstól 21 km-re fekvő Saint-Germain-en-Laye-ben található. A múzeumként működő épületben Denis életműve és a Nabis művészek, többek között Rippl-Rónai alkotásai kaptak helyet. Itt mutatták be 1998-ban Rippl-Rónai József gyűjteményes kiállítását.

1910-et követően Rippl-Rónai, négy év múlva, 1914 júniusában látogatott el ismét Franciaországba. Ezen az utazáson azonban nem a jól ismert, barátságos miliő fogadta, a háborús helyzet számtalan megpróbáltatást és megaláztatást tartogatott számára. Lazarine-nal és Anellával ekkor egy hónapot töltöttek Párizsban, ahol ismét a Montparnasse negyedben laktak: „*Józsi bácsiéknak a Luxemburg kertre és a gyönyörű Carpeaux kútjára néző szobájuk volt, melyet le is festett és ugyanon az Observatoir teret is.*” (22. kép) – írja visszaemlékezéseiben Anella. A napok a kultúra és

a művészet jegyében teltek, ellátogattak a Louvre-ba, a Cluny és a Carnavalet Múzeumba, kirándultak Versailles-ba, Fontainebleau-ba. Csordultig telve az esztétikai örömeik és a meghitt találkozások élményével július 25-én felkerekedtek, hogy fogadott lányuk és Lazarine szülőfalujába, Issy l'Éveque-be utazzanak. Anella már négy éve nem látta az édesapját és szép bizonyítványáért őt akarták meglepni az úttal. A viszontlátás örömeinek azonban nem sokáig örülhettek. 1914. augusztus 2-án kihirdetik az általános katonai mozgósítást. A kis falucskában a feszült légkörben felcsaptak az indulatok. Rippl-Rónait német kémnek nézik és a felkorbácsolt érzelmi tömeg, majdnem meglincseli az utcán. „A kis faluban engem eddig jól ismertek. A hadüzenet után a falu apraja, nagyja, férfija, asszonya életem ellen tört. Fel akartak concolni. Oly hirtelen düh fogta el őket az «ellenséges idegen»-nel szemben, hogyha egyszer az utcáról be nem ugrom a kis házunkba, bizonyára felkoncolnak” – eleveníti fel később az eseményeket a Somogyi Hírlap hasábjain.

Az incidens után Rippl csaknem két hónapos kényszerű „szobaáristomra” ítéli magát a faluban. Alkotói kedve azonban töretlen marad, az őt ért atrocitásokat ironikus feliratú grafikai lapjain örökíti meg: *Megverette tésem története; Nem kíméltek egy cseppet sem; Mialatt vertek, Lazarine otthon ezt megérezte.* E hónapok alatt számos portrét is festett. Itt készült két jelentős kucorítás képmása, az *Okulás néni (Madame Riccard)* és az Anella testvérbátyját, Laurent megörökítő *Katona piros asztalnál* is.

Szeptember 20-án, belügyminiszteri rendeletre, Párizstól 440 km-re, Mâconba kell utazniuk, ahol a prefektúrán internálásukról értesülnek. Rippl-Rónait „visszatartott idegenként” kezelik, útlevelét elkobozzák. Annyi kedvezményt kapnak csupán, hogy hotelban szállhatnak meg, de minden este 8 órakor jelentkezniük kell a hatóságoknál. „Mâconban szerény, igénytelen, de elég barátságos hotelben laktunk, a Hotel Genèveben. Józsi bácsi meg rajzolgatott... több szénrajzot készített. A rajzok a környezetéből nőttek: katonákat, sebesülteket ábrázoltak.” – írta Anella. Rippl első emeleti szobájuk ablakából örökíti meg a frontra induló, a szállodához közeli állomás felé masírozó alakulatokat. Nem tudja feledni az Issyben őt ért kellemetlenségeket és retteg az újabb bántalmazásoktól. A festő azonban hamarosan felülkerekedik benne a megfélemlített emberen. (23–25. kép) Hogy szabadon, feltűnés nélkül járhassa a várost újabb témák után kutatva, cselhez folyamodik. „Minduntalan változtatott külső megjelenésén... a haját rövidre vágatta, hozzá való utazósipkát vett... Aztán beszerzett a munkásosztály által viselni szokott és nagyon szokásba vett, Magyarorszá-

gon «malaclopónak» nevezett újjnélküli köpenyt, melyet, ha még oly meleg volt is, utcán vagy korcsmában, ... sohasem vett le.” emlékezik Anella 1915-ben a *Világ* lapjain.

Három és fél hónapi mâconi tartózkodást követően Rippl-Rónaiakat újabb franciaországi helyszínre kényserítik. 1914 decemberében, fegyveres kísérettel érkeznek meg Le Puybe. A festőt a várostól néhány km-re fekvő, chartreuse-i kolostor fogolytáborába szállítják 1914 szilveszterén. (26–27. kép) Az épület zárt és komor architektonikus rendje, a sivár folyosók cella sora, szigorú keretét adták annak a katonai fegyelemnek, melyben a mindennapjaik teltek: „Reggel 7 órakor trombitaszó keltett fel, fél nyolcra újabb trombitajel megengedte, hogy lemenjünk a kantineba (...) Reggeli után mindenki kisöpörte a szobának azt a részét, amely reá eset... Mi akkor már külön nagy teremben laktunk, Salle St. Brunónak hívták.... Vörösmárvány kandallójában vígan pattogott a tűz, nagy ablaka a kertre s a szabad helyekre nyílt.”

A megpróbáltatások itt sem tudták megtörni a művészt, az alkotói munka élteti és segíti túl életének e kritikus szakaszán. Hamarosan rátalál a tábor, szívéhez közel álló lakóira: kedélyes baráti kör formálódik körülötte. A különböző nációjú hadifogoly-társak alakját számtalan grafikai lapja őrzi. „A véletlen össze is hozott lateinerekkal, költőkkel és muzsikussal. Ezek közül legkedvesebb emlékezetem Scholtz mérnökhöz és egy Pitacco nevű kiváló hegedű virtuózhoz köt” – olvashatjuk Rippl-Rónai szabadulását 1915-ben, a Somogyi Hírlapban.

Rippl hazatérése érdekében jómaga és francia barátai hónapokig hiába tettek lépéseket. Végül a chartreuse-i táborigazgató segítségével – a katonai szolgálatra alkalmatlannak minősítő orvosi bizonyítvány megszerzését követően – 1915. február 28-án elhagyhatják Franciaországot.

A hét hónapig tartó súlyos lelki és fizikai megpróbáltatások képi riportjai, az Ernst Múzeum „Rippl-Rónai József háborús rajzainak és festményeinek kiállításán” kerülnek a hazai közönség elé.

Rippl-Rónai 1915 után soha nem tér vissza Franciaországba, noha mindig tervezi. A háborús időszak és az internálás keserű tapasztalatai nem rombolják le elkötelezettségét, tiszteletét és szeretetét a francia kultúra iránt; korábbi élményeit próbálja továbbra is tisztán és érintetlenül őrizni: „(...) nagyon régen volt az, amikor én Párisban jól éreztem magamat. A háború eléggé nagy mértékben elvette kedvemet - egyelőre jobbnak láttam, ha emlékeim sértetlenül maradnak” – írta 1917-ben a *Nyugat* hasábjain.

2. kép: Rippl-Rónai: Önarckép barna kalappal, 1897.

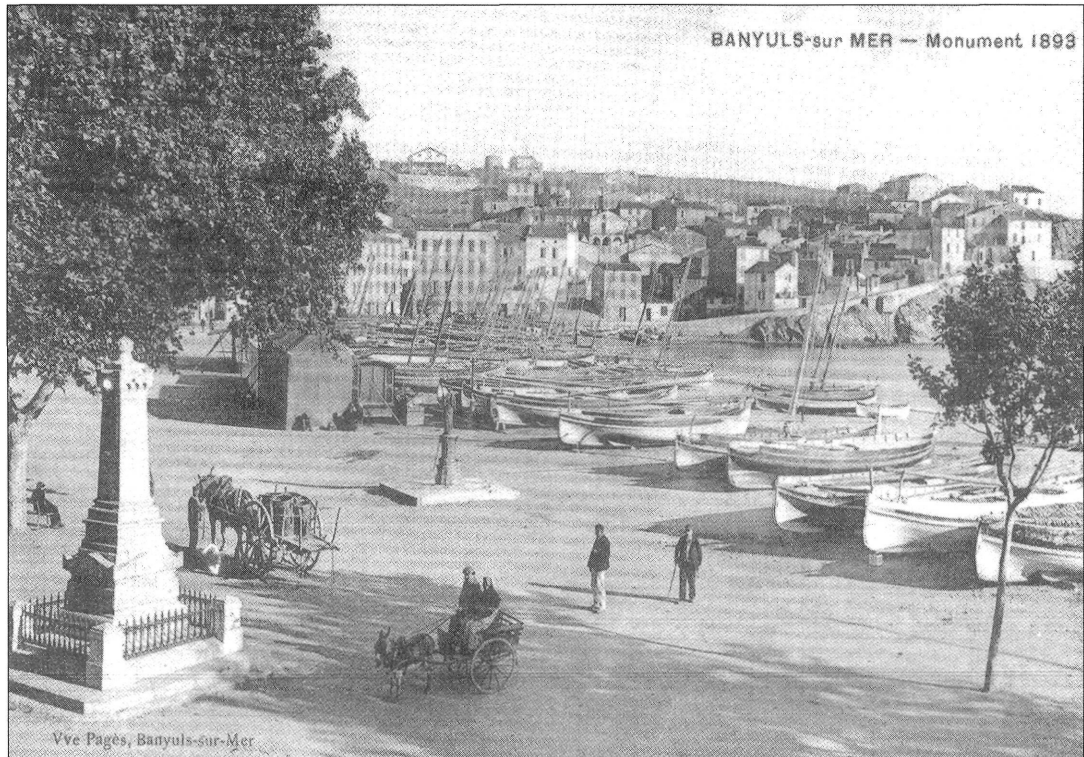
3. kép: Rippl-Rónai Neuilly-i házának enteriőrje, 1900. k.

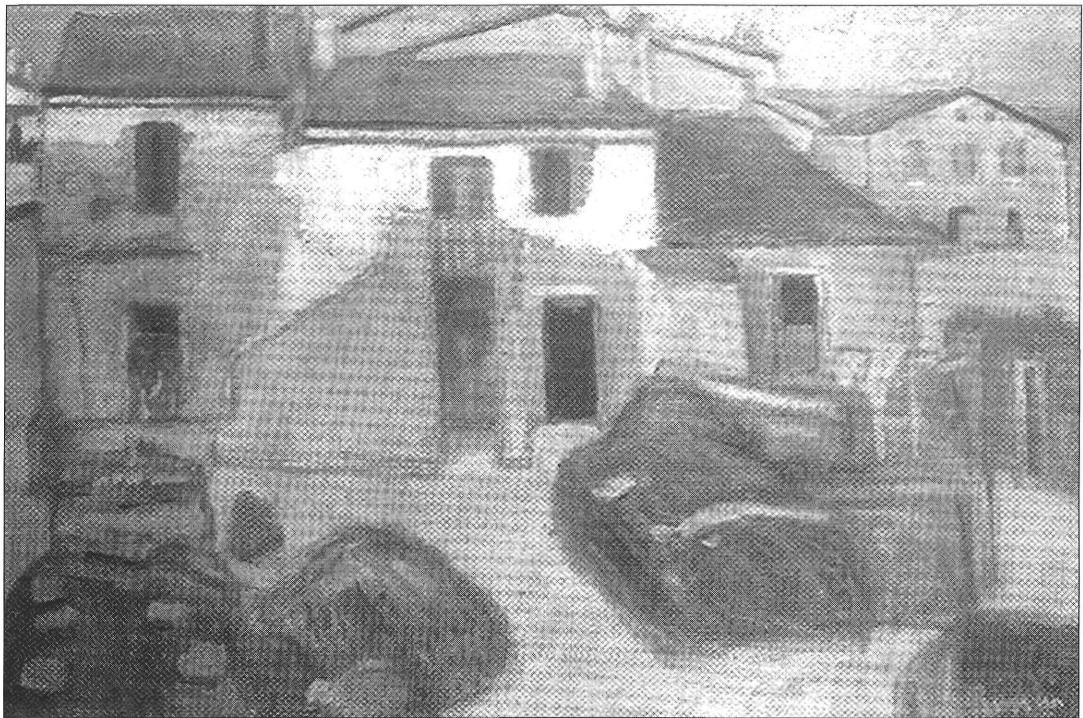
4. kép: Rippl-Rónai: Két gyászruhás nő, 1892.

5. kép: Rippl-Rónai: Kuglizók, 1892.

6. kép: Banyuls-sur Mer, 1893. (archív fotó)

7. kép: Rippel-Rónai: Halászházak, 1899.

8. kép: Kilátás Maillol házából

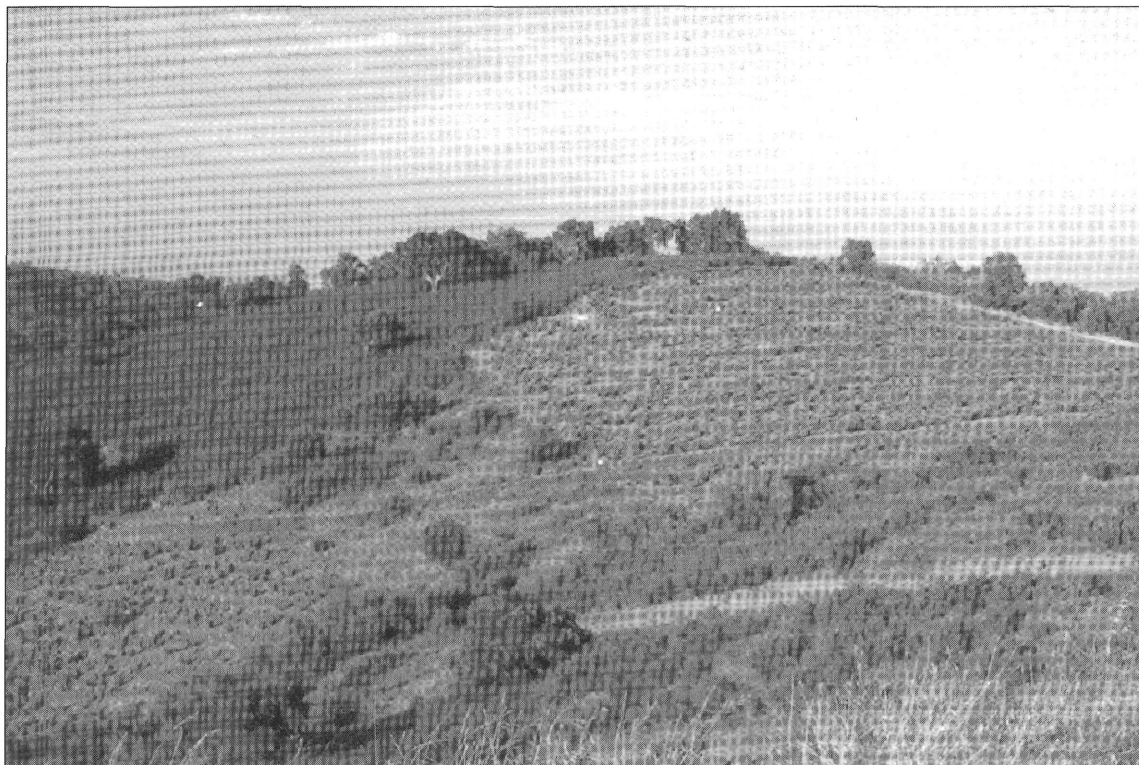
9. kép: Rippl-Rónai: Tájkép, 1899.

10. kép: Rippl-Rónai: Romantikus Táj, 1899.

11. kép: Banyulsi tengerpart

12. kép: Szőlődomb Banyulsban

13. kép: Rippl-Rónai: Szőlőművelők, 1899.

14. kép: 1880-ban épült ház Banyulsban

15. kép: Rippl-Rónai: Maillol hazája, 1899.

16. kép: Rippl-Rónai: Krypta, 1899.

17. kép: Kripta a banyulsi temetőben

18. kép: Párizs 1900. k. (archív fotó)

19. kép: Rippl-Rónai: Boulevard Montparnasse, 1910.

20. kép: A Moulin de la Galette, 1900. k. (archív fotó)

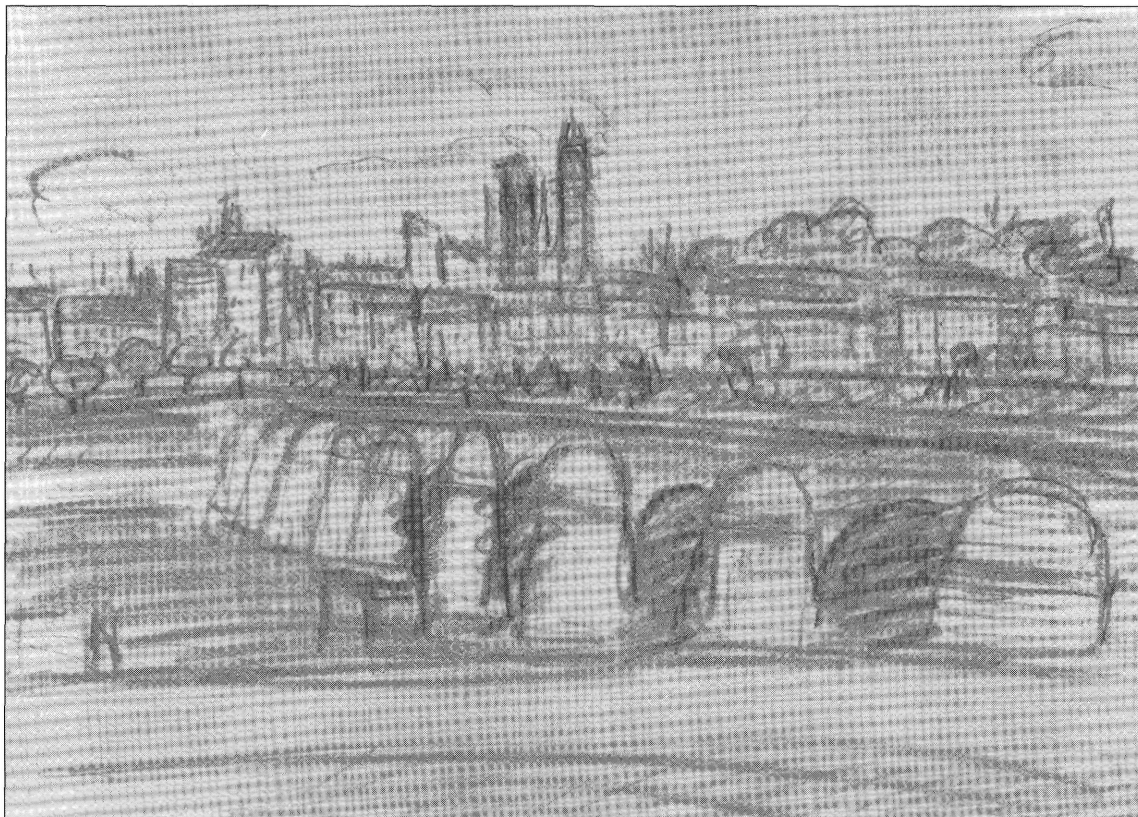
21. kép: Párizsi művészműlató, 1900. k. (archív fotó)

22. kép: Rippl-Rónai: Palace de l'Observatoire, 1914.

23. kép: Maconi vasútállomás, 1910. k. (archív fotó)

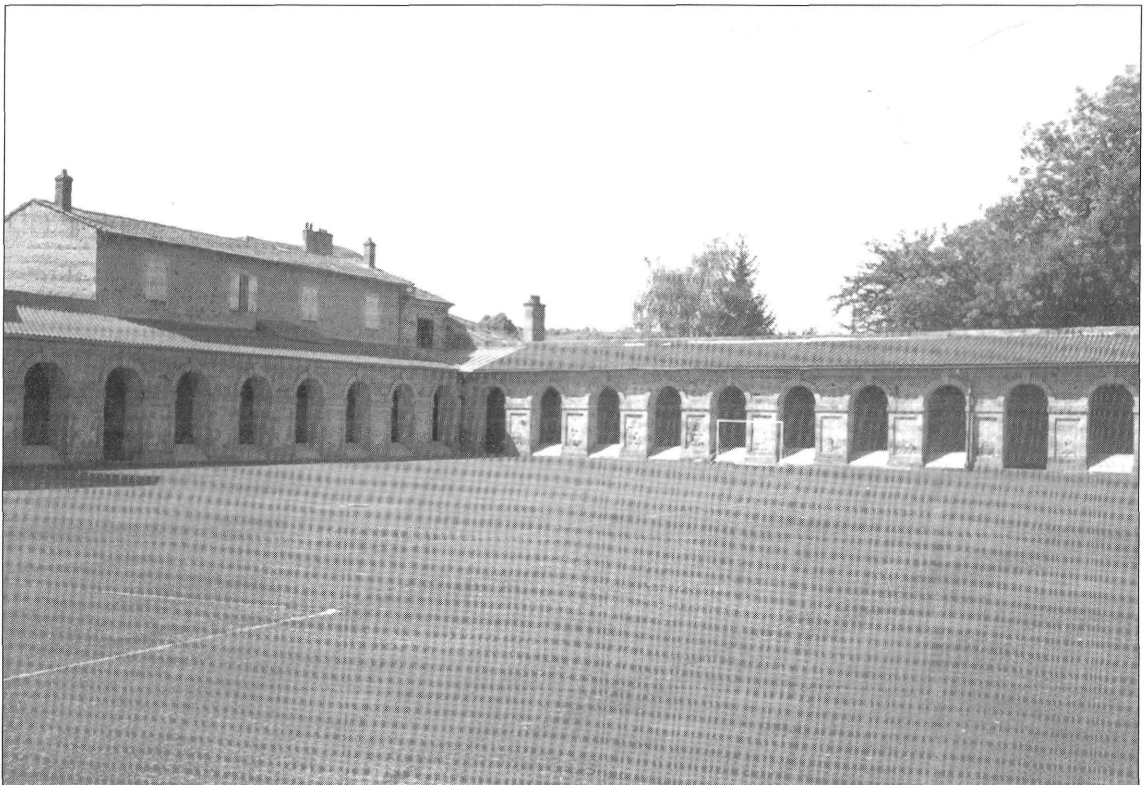
24. kép: Rippl-Rónai: Macon látkép, 1914.

25. kép: St.-Laurent híd Maconban 1910. k. (archív fotó)

26. kép: A chartreuse-i kolostor kertí homlokzata

27. kép: A chartreuse-i kolostor udvara